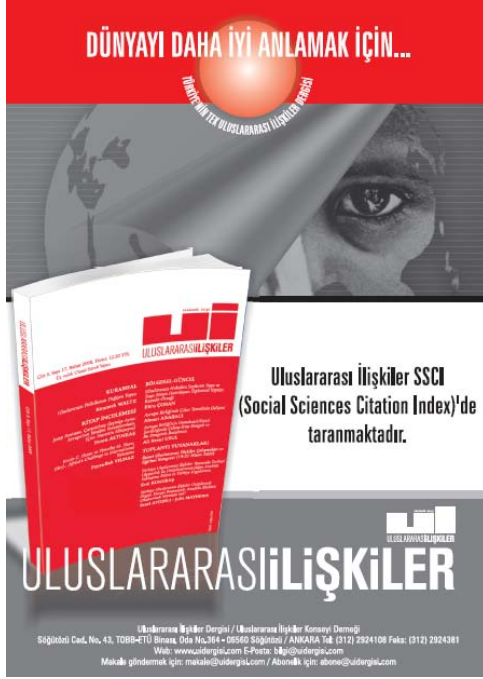

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

Atlantik Paketi'ndan NATO'ya: Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Türkiye'nin Konumu ve Uluslararası Rolü Tartışmalarından Bir Kesit

Lerna K. YANIK

Doç. Dr., Kadir Has Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Bu makaleye atıf için: Yanık, Lerna K., “Atlantik Paketi'ndan NATO'ya: Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Türkiye'nin Konumu ve Uluslararası Rolü Tartışmalarından Bir Kesit”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 34 (Yaz 2012), s. 29-50.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Atlantik Paktı'ndan NATO'ya: Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Türkiye'nin Konumu ve Uluslararası Rolü Tartışmalarından Bir Kesit

Lerna K. YANIK*

ÖZET

Bu makale Türkiye'nin Kuzey Atlantik İttifakı'na (NATO) giriş sürecinde dış politika söylemleri aracılığıyla oluşan kimliği, eleştirel jeopolitik çerçevesinde irdelemektedir. Bu makalenin ana tezi ülkelerin dış politika yoluyla oluşturdukları kimliklerin sadece konum, kültür ve değerden ibaret olmadığı, bu denkleme bir de ülkelerin üstlendikleri uluslararası işlevin eklenmesi gerektiğidir. Türkiye örneğini değerlendirmek amacıyla Türkiye'nin NATO'ya girişinden hemen önce ve sonrasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) yapılan çeşitli konuşmalar incelenmiştir. Varılan sonuç bu yıllarda konum, kültür ve değer olarak kendini Batılı sayan Türkiye'nin Doğu'ya uzanmayı görev olarak bellediği ve dolayısıyla üstü kapalı bir eşiksel kimlik yaratıldığıdır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-NATO, Dış Politika, Kimlik, Eşiksellik, Güvenlik, Batıcılık

From the Atlantic Pact to NATO: Debating Turkey's Location and Function in the Turkish Grand National Assembly

ABSTRACT

This article, using critical geopolitics as a framework, analyzes identity formation in Turkey during Turkey's NATO accession. The main thesis of this article is that identity that is made through foreign policy discourse should not only be confined to debates about location, culture and values but should also include a country's own perceptions about its international function. This article analyzes debates in the Turkish Grand National Assembly just before and after Turkey's NATO accession and it argues that though Turkish elites perceived itself as part of the West in terms of location, culture and values, this was not the case in terms of international function. By becoming the disseminator of the Western security understanding to the Middle East as part of the West, Turkey during these years has started to carve itself a liminal identity. This liminality, however, was a covert one because Turkey perceived itself as part of the West in terms of location, culture and values, but assumed an in-between role in terms of function in the international system.

Keywords: Turkey, NATO, Foreign Policy, Identity, Liminality, Security, Westernism

* Doç. Dr., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul. E-posta: lerna.yanik@khas.edu.tr. Bu makale Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'nun (TÜBİTAK) 109K240 numaralı projesi çerçevesinde desteklenmektedir. Yazar *Uluslararası İlişkiler Dergisi*'nin hakemlerine öneri, yorum ve yardımları için teşekkürü bir borç bilir.

Bundan evvel memleket içinde ve dışında basına söylediğim gibi, Şimal Atlantik Paktı adı verilen ve mahdut bir coğrafya bölgesine inhisar edeceği, kurucuları tarafından bize sarıh surette ifade edilmiş olan bu karşılıklı askeri yardım andlaşmasına, Atlantik kıyılarında bulunm[a]yan Türkiye'nin girmesi bahsimevzuu değildir. Bununla beraber, sulha ve emniyete hizmet eden her andlaşmanın gerçekleşmesini Türkiye memnuniyetle karşılar.¹

Şu günlerde biraz endişe edilir gibi oluyor. Bence muhterem Hariciye Vekilinin söylediği gibi hiç endişeye mahal yoktur. Atlantik Pakıtına girememişiz. Giremezdik zaten. Fakat demin arzettiğim o iki değer yok mu: stratejik mevkiin ehemmiyeti, üstünde outran Mehmet'in bahadırılığı. (Alkışlar) bu daima vardır. Onun için arkadaşlar Türk Milleti bu kıymetleri biliyor ve bu kıymetleri takdir ediyor ve muhterem Hariciye Vekilinden bunların iyi satılmasını bekliyorum. (Bravo Sesleri) ve yapacağına ben eminim, hatır için söylemiyorum.²

Demin burada söz söyli[e]yen iki arkadaş, kendi kıymetlerimizden bahsettiler; ve kendi kıymetimize mukabil alacağımız şeylerden ve bu nevi pazarlık mevzuunda dikkat ve maharetten bahsettiler. Halbuki, arkadaşlar ortada hiçbir pazarlık mevzuu yoktur. Türk millet herhangi iyi veya kötü bir pazarlık mukabilinde hizmetini satan ücretli bir millet, ücretli asker değildir. Biz kendi şeref ve istikbalimizi ve dış siyaset hakkında 25 senedir takibettiğimize “yurtta sulh cihanda sulh” siyasetinin, demokrasinin, insan hü[r]riyetinin ve insan haklarının galebesi için, diğer aynı kanaatlerde müşterek olan dünyanın demokrat milletleriyle beraber aynı safta aynı gayeye doğru yürüyoruz.³

Mart 1949'da, dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) milletvekili Yusuf Tengirşenk ve Demokrat Parti (DP) milletvekili ve gelecekte DP hükümetinin Dışişleri Bakanı olacak olan Fuad Köprülü arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) Kuzey Atlantik İttifak'ını (NATO) kuran antlaşmanın imzalanmasına çok az kala geçen bu konuşmalar, özetle uluslararası ilişkilerin altı ana kavramına indirgenebilir: güven, güvensizlik, jeopolitik, kimlik, savaş gücü ve müzakere. Tartışmanın konusu esas itibarıyla Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra içinde bulunduğu inandığı güvensizlik halinin bertaraf edilebilmesi için neyin nasıl müzakere edileceğidir.

Yukarıda geçen konuşmalar Türkiye'nin NATO üyeliği süreci ve sonrası göz önünde bulundurulduğunda, Türk siyasi seçkinlerinin NATO'yu ve Türkiye'yi imgeleştirmelerinde geçirecekleri değişimin en belirgin göstergesidir. Bu makalenin amacı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin NATO'ya katılım sürecinde Türk siyasi seçkinlerinin geçirdiği algı değişimini incelemektir. Burada algı değişiminin incelenmesinden anlaşılması gereken Türk siyasi seçkinlerinin sadece NATO'yu nasıl algıladıklarının değil, NATO ile birlikte Türkiye'nin uluslararası sistemdeki konumsal ve işlevsel algının ve söyleminin değişiminin de sistematik olarak analiz edilmesidir. Bu değişimi inceleyebilmek için bu makalede TBMM'de yapılan tartışmalar esas alınmış ve Türkiye'nin NATO'ya girişinin hemen öncesi ve sonrasında TBMM'de okunan hükümet programları (1946–60),

¹ Necmettin Sadak'ın bu değerlendirmesi için bkz. *TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim 56, Oturum 1, 16 Mart 1949, s.31.

² Yusuf Kemal Tengirşenk'in değerlendirmesi için bkz. *İbid.*

³ Fuad Köprülü'nün değerlendirmesi için bkz. *İbid.* s.35.

cumhurbaşkanları tarafından yapılan yasama yılı açılış konuşmaları (1946–59) ile yine bu yıllar arasındaki dışişleri bakanlığı bütçe tartışmaları (1950–1954) taranmıştır. Bu belge dağarcığını tamamlaması açısından bu belgelere ek olarak dış politika tartışmalarının yapıldığı diğer bazı oturumlar da incelenmiş, hükümette ya da muhalefette olsun Türk siyasi seçkinlerinin, NATO'ya giriş yıllarında, NATO'yu ve Türkiye'yi nasıl algı ve anlamlandırdıkları eleştirel jeopolitik çerçevesi kullanarak analiz edilmiştir.

Böyle bir analizin eleştirel jeopolitik çerçevesi kullanılarak yapılmasının altında yatan en önemli etmen, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türk siyasi seçkinlerinin oluşturduğu bu söylemlerin aslında dış politika üzerinden bir kimlik inşa etmesi çabası olduğunun altını çizmek ve bu söylemler sürecinde ortaya çıkan kimliğin boyutlarını mercek altına almaktır. Bu çerçevede makalenin ana savı, Türkiye'nin NATO'ya giriş sürecindeki Türk dış politikasının sadece Batılılaşmayı değil, Şükrü Hanioglu'nun deyimiyle “Batı” üzerinden ‘Doğu’ya ulaşmayı”⁴ da içerdiği için, NATO'nun (ve o yıllarda Türkiye'nin üye olduğu diğer “Batılı” örgütler ve kurumların yarattığı) “Batılı” kimliğe ek olarak, Türkiye için arada derede yani eşiksel (*liminal*) bir kimlik yarattığıdır (yaratıldığıdır). Yalnız bu süreçte yaratılan eşiksel kimlik çok da belirgin olmayan, üstü kapalı bir eşiksel kimliktir.

Bu makalede anlatılmak istenen kimlik olgusunun, Alexander Wendt'in⁵ dördüncü kimlik anlayışı temelinde bir kaç bileşeni olduğudur. Özellikle dış politikada kimlik söz konusu olduğunda konumsal, kültürel, değerler kimliği ve uluslararası toplulukların ortak kimlikleri kadar işlevsel kimliğin de göz önüne alınması gerekmektedir. Türk siyasi seçkinleri NATO'ya giriş sürecinde her ne kadar kendilerini konum, kültür ve değer olarak Batı'nın bir parçası olarak görseler de, özellikle NATO'ya girerken ve girdikten sonra işlevsel olarak Türkiye'nin arada kalmışlığını yani eşikselliğini vurgulamaya başlamışlardır. Türkiye'nin “Batı” üzerinden “Doğu’ya” erişmesi, Türkiye seçkinlerinin, Türkiye için uluslararası sistemdeki konumunun fonksiyonu olarak biçtikleri arabulucu ve Batı'nın değerlerini yayıcı işlevi varsayımı üzerine inşa edilmiştir. Bu durumun, Türk dış politikasına tarihsel olarak daha geniş bir perspektiften bakıldığında sadece NATO'ya giriş döneminde değil, daha sonraki dönemlerde de, tam tamına olmasa da, değişik zamanlarda tekrarlandığını görmek mümkündür. Bu makale üç bölümden oluşmaktadır. Bu girişten sonra kuramsal ve tarihsel bir arka planı verilecek, sonrasında TBMM'deki tartışmalar temel alınarak “Batılı” kimliğin gölgesinde yaratılan eşikselliğin detaylarına bakılacaktır. Makalenin sonuç bölümünde ise Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında NATO'ya giriş sürecindeki bu eşiksellik hali daha yakın zamanla karşılaştırılacak ve aradaki benzerlik ve farklılıklar vurgulanacaktır.

Kuramsal ve Tarihsel Arka Plan: Eleştirel Jeopolitik, Dış Politika ve Kimlik Bağlamında Türkiye'nin Kuzey Atlantik Pakti'na Girişi

Campbell, *Writing Security: United States Foreign Policy and Politics of Identity* isimli kitabında dış politika yapımı ve kimlik ilişkisini şöyle açıklar: Dış politika ile kimlik

⁴ Şükrü Hanioglu, “Dış Siyasette Yeni Osmanlılık mı?”, *Sabah*, 11 Eylül 2011.

⁵ Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge, New York, Melbourne, Cambridge University Press, 1999, s.224-231.

arasında tek yönlü bir ok yoktur, aksine bu ok iki yönlü olup, kimliğin dış politikayı belirlemesi kadar, dış politikanın da kimliği belirlemesi söz konusudur. Campbell'a göre devletler dış politika ile "dost" ve "düşman"larını ilan ederken aynı zamanda bu "dost" ve "düşman" ilanı da devletin kimliklerini belirler. Kısaca, dış politika hem eylem hem de söylem olarak bir "sınır"lama olayıdır ve bu da kimlik yapımının hem sebebi hem de sonucudur.⁶

Dış politika ve kimlik yapımını ise toplumların jeopolitik söylemlerinden ayırmak oldukça güçtür. Dijkink'in "jeopolitik vizyonlar" olarak nitelendirdiği bakış açısına göre dış politika "bir devletin başka devletlere göre kendini konumlandırmasına, güvensizlik ve dezavantajlarına dair fikirlere ve/veya devletin dış politika alanında sahip olduğu toplu hedef stratejisinin" gölgesi altında yapılır.⁷ Kısacası, Dijkink'e göre dış politika yapan seçkinler için sadece kendi ve diğer devletlerin konumsal tahayyülleri kadar, milleti bir arada tutan etmenler, milletin "dostları" ve "düşmanları," "modelleri" ve "milli hedef" de önemlidir.⁸ Dijkink'e göre 20. Yüzyıla bakıldığında "milli hedef" içeren "jeopolitik vizyonlar" bir milleti ya da "bir davayı savunacak stratejik pozisyonda" konumlandırılmışlar, ya da bu davanın "aracısı" olarak kurgulanmışlardır.⁹

Devletlerin kimliklerinin oluşumunda devletin rolünün önemine inşacılık yaklaşımının kurucusu sayılan Alexander Wendt'de dikkati çeker. Wendt'e göre devletlerin çıkarlarını kimlikler belirler ve bunlar dört çeşittir: kişisel kimlik, tip kimliği, rol kimliği ve toplu kimlik.¹⁰ Wendt, kişisel kimlikle devleti farklı kılan ve sadece bahsi geçen devlete ait olan herhangi bir biricik özelliği; tip kimliği ile devletin mekânını ve hafızasını yani tarih, coğrafya ve rejim tipini; rol kimlikleri ile devletin uluslararası yapıda belirli bir pozisyona sahip olmasını; toplu kimlik ile de öz ve ötekinin birleşip ortak özellikler oluşturmasını tanımlar.¹¹ Burada altı çizilmesi gereken nokta, Wendt'in devlet kimliklerinin genelde "öz-düzenleme" (*self-organizing*) ile meydana geldiğini savunmasına rağmen özellikle rol kimliği konusunda bir istisna yapması ve rol kimliklerinin uluslararası yapının içinde çeşitli norm temelli davranışlar sergilerken, yapının içindeki diğer devletlere göre kendini konumlandırması ile ortaya çıktığını ileri sürmesidir.¹² Yani Wendt'in kendisinin de altını çizdiği gibi, devletlerin rol kaynaklı kimliğine, Holsti'nin 1970 yılında yazdığı makalesinde iddia ettiği gibi, sadece devlet adamlarının devletlerinin rollerine ilişkin tasarımları değil, sistemdeki diğer devletlerle olan etkileşimleri de eklenmelidir.¹³

Wendt'in bu şemasıyla Türkiye'nin NATO'ya girişi sürecine baktığımızda Türkiye'nin NATO'ya üye olabilmek, yani toplu bir kimliğin bir parçası olabilmek için,

⁶ David Campbell, *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1998.

⁷ Gertjan Dijkink, *National Identity and Geopolitical Visions: Maps of Pride and Pain*, Londra ve New York, Routledge, 1996, s.11.

⁸ Ibid., s.11.

⁹ Ibid., s. 141.

¹⁰ Wendt, *Social Theory of International Politics*, s. 224.

¹¹ Ibid., ss. 224-231.

¹² Ibid., ss. 227-228.

¹³ Ibid.

tip kimliğinde ortaklığı vurgularken, rol konusunda uluslararası sistemde kendine Batılı güvenlik anlayışını Doğu'ya yayan bir araç olarak betimlemeyi tercih ettiği görülmektedir. Böylelikle Türk siyasal seçkinleri tarafından ortak bir kimliğe ulaşmak için ortaklık vurgusu ve aracılık üzerinden farklılık vurgusu eş zamanlı olarak yapılmıştır.

Uluslararası İlişkiler yazınında bu “aracılığın” kavramsallaştırması eşiksellik (*liminality*) kavramı ile yapılmıştır. Eşiksellik kavramı ilk önce antropolojide, insanların iki statü arasında, ne geri de bıraktıkları ne de ileride alacakları statüye erişemedikleri (deyim yerindeyse arada kaldıkları) geçiş dönemini tanımlamak için kullanılmıştır.¹⁴ Daha sonra bu kavram antropolojiden uluslararası ilişkilere ithal edilmiş ve uluslararası ilişkilerde özellikle bölgesel ya da ekonomik topluluklara üye olma sürecindeki ve/veya coğrafi olarak da aidiyeti tartışmalı ülkeler için kullanılmıştır. Bu kavramla ilişkilendirilen ülkeler arasında Avustralya¹⁵ ve Baltık¹⁶ ülkeleri olduğu gibi Türkiye¹⁷ de vardır.

Türkiye ve eşiksellik bağlamında Avrupa Birliği (AB)-Türkiye ilişkileri ve AB'nin ortak kimlik oluşumu sürecini inceleyen Rumelili, uluslararası ilişkiler yazınında o döneme kadar iddia edilenin aksine, uluslararası sistemde toplum inşasının (*community building*) aslında ötekileştirme ve farkların altını çizme üzerinden ilerlediğini öne sürmüştür. Rumelili'ye göre AB'nin Yunanistan'ı Avrupalı kabul edip, Türkiye'nin üyeliği konusunda tereddüt etmesi, Türkiye ve Yunanistan arasındaki tehdit algılarını ve dolayısıyla çatışmayı güçlendirmiştir.¹⁸ Yani AB'nin kendi kimliğini tanımlarken Türkiye'ye müphem ve eşiksel olarak yaklaşması AB için iyi olurken, Türkiye için pek de iyi olmamıştır. 1999 yılından sonra AB Türkiye'ye daha az eşiksel yaklaşmış, Türkiye de AB tarafından dayatılan kimliği Türkiye'nin “melez” özelliklerini öne çıkararak müzakere etmeye çalışmış ve böylelikle 2005 yılında AB-Türkiye müzakerelerinin yolu açılmıştır.¹⁹ Öte yandan Yanık ise eşikselliğin Türkiye'ye sadece AB tarafından dayatılmadığını aksine

¹⁴ Arnold Van Gennep, *The Rites of Passage*, Chicago ve Londra, The University of Chicago Press, Routledge ve Kegan Paul, 1908 [1968]; Victor W. Turner, *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*, Londra, Routledge ve Kegan Paul, 1969.

¹⁵ Richard Higgot ve Kim Nossal, “The International Politics of Liminality: Relocating Australia in the Asia Pacific”, *Australian Journal of Political Science*, Cilt 32, No 2, 1997, s.169-185.

¹⁶ Maria Malksoo, “Liminality and Contested Europeanness: Conflicting Memory Politics and the Baltic Space”, Eiki Berg ve P. Ehin (Der.), *Identity and Foreign Policy: Baltic-Russian Relations and European Integration*, Farnham, Ashgate, 2009, s.65-83.

¹⁷ Bahar Rumelili, “Constructing Identity and Relating to Difference: Understanding the EU's Mode of Differentiation”, *Review of International Studies*, Cilt 30, No.1, 2004, s.27-47; Bahar Rumelili, “Liminality and Perpetuation of Conflicts: Turkish-Greek Relations in the Context of Community-Building by the EU”, *European Journal of International Relations*, Cilt 9, No.2, 2003, s.213-248; Bahar Rumelili, *Constructing Regional Community and Order in Europe and Southeast Asia*, New York, Palgrave MacMillan, 2007; Bahar Rumelili, “Negotiating Europe: EU-Turkey Relations From an Identity Perspective”, *Insight Turkey*, Cilt 1, No.10, 2008, s.97-110; Lerna K. Yanık, “The Metamorphosis of ‘Metaphors of Vision’: ‘Bridging Turkey’s Location, Role and Identity After the End of the Cold War’”, *Geopolitics*, Cilt 14, No.3, 2009, s.531-549; Lerna K. Yanık, “Constructing Turkish ‘Exceptionalism’: Discourses of Liminality and Hybridity in post-Cold War Turkish Foreign Policy”, *Political Geography*, Cilt 2, No.30, 2011, s.80-89.

¹⁸ Rumelili, “Constructing Identity and Relating to Difference”.

¹⁹ Rumelili, *Constructing Regional Community and Order in Europe and Southeast Asia*, Bölüm 4.

Türk seçkinlerinin eşikselliği ve melezliği kullanarak hem coğrafi hem de tarihsel olarak bir Türk istisnacılığı yarattığını söyler.²⁰ Yani Yanık'a göre farkı yaratan sadece Avrupalı seçkinler değildir, özellikle konum ve işlevi birleştirerek ve buna melez bir tarih algısı da ekleyerek, Türk seçkinleri farkın altını kendileri çizmişlerdir ve aslında bunun Türkiye'ye has bir istisna olduğunu iddia etmişlerdir. Rumelili araştırmasında 1990'ların ortasından günümüze uzanan dönemde üretilen söylemlere, Yanık ise 1980'lerin başından günümüze kadar gelen söylemlere bakar. Bu makale ise Türkiye'nin ilgili olduğu uluslararası sistemde başka topluluk inşasına, yani Türkiye'nin NATO'ya katılım sürecine bu defa Türk siyasal seçkinlerinin gözünden bakmaktadır. Daha önemlisi, güncel söylemleri inceleyerek günümüzde neredeyse kemikleşen eşiksel-melez söylemin kökenlerinin şeceresini ve çıkış noktasını bulmaya çalışmaktadır.

Burada unutulmaması gereken nokta, hem mekânın hem de rol ya da hedefin mekânın bir fonksiyonu olarak tekrardan üretilmesinde, coğrafyanın sadece mekân olmayıp, mekânı yorumlayarak anlam verme işlemi olduğu ve mekâna anlam verenin yani o coğrafyaya isim koymayı başaran baskın söylemlerin yaratıcılarının siyasal ve ekonomik gücün göstergesi olduğudur.²¹ Kısacası, O'Tuathail'in dediği gibi "coğrafya demek güç" demektir ve yukarıda bahsi geçen "öz"ler-"öteki"ler ve "eşikseller" arasındaki ilişkiler mekânın tekrar yorumlanmasına ve üretilmesine dayanmaktadır. Sonuçta mekânın ne olduğu kadar nasıl yorumlandığı ve anlamlandırıldığı da önemlidir. Dış politika yapan seçkinler yeri geldiğinde ülkelerinin konumlarını değişen şartlara göre tekrar yorumlayarak hem kimliklerini hem de o ülkenin içerideki ve dışarıdaki hedeflerini ve çıkarlarını baştan kurgularlar. Bu yorumlamayı yapabilir olmaları da uluslararası sistemde belirli bir güce sahip olmaları kadar, egemen bilgiyi üretebilme gücüne sahip olduklarının da göstergesi haline gelir.²² Özetle, dış politika ve kimliği, kimlik olarak da devletlerin konum ile rol/hedef algılarını birbirinden ayırmak mümkün değildir, aralarında bütün bu etmenleri tekrar tekrar üreten bir döngü söz konusudur.

Türk Dış Politikasında Batı Yönelimi

Dış politika ve kimlik konusu Türkiye bağlamında ele alınırsa, Türkiye'nin dış politikadaki Batıcılığı ya da Batı yönelimi üç değişik şekilde açıklanmaktadır. Batıcılık bu yaklaşımlardan bazılarında göre bir amaç diğerlerine göre ise araçtır. İlk yaklaşıma göre Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında uygulanmaya başlanan modernizasyon hareketinin en önemli göstergelerinden biri, dış politika da dâhil her alanda Batılılaşma olmuş, Osmanlı İmparatorluğu'ndan devir alınan bu Batı'ya yönelme hedefi,²³ Cumhuriyet'in kurulmasından sonra da devam etmiş, özellikle o yıllarda Türkiye'nin Milletler Cemiyet'i üyeliği Türkiye'nin Batılı kimliğinin göstergesi olarak karşılanmıştır.²⁴

²⁰ Yanık, "The Metamorphosis of 'Metaphors of Vision' and 'Constructing Turkish 'Exceptionalism'".

²¹ Gearoid O'Tuathail ve Simon Dalby, "Introduction: Rethinking Geopolitics", Gearoid O'Tuathail ve Simon Dalby (Der.), *Rethinking Geopolitics*, Londra, Routledge, 1998, s.2-3.

²² Gearoid O'Tuathail, *Critical Geopolitics*, Londra, Routledge, 1996, s.1.

²³ Baskın Oran, "TDP'nin Kuramsal Çerçevesi", Baskın Oran (Der.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İstanbul, İletişim, 2005, s.50.

²⁴ Dilek Barlas ve Serhat Güvenç, "Turkey and the Idea of a European Union During the Inter-War Years, 1923-1939", *Middle Eastern Studies*, Cilt 45, No.3, 2009, s.425-446.

Türk siyasi seçkinleri bu hedefi, özellikle güvenlik bağlamında kurumsallaştırarak, tam anlamıyla uygulayabilmek için İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkacak olan uluslararası konjonktürü beklemek zorunda kalmıştır.²⁵

İkinci yaklaşım Türkiye'nin Batı yönelimindeki sürekliliği Batı'nın yani Uluslararası Toplum'un Osmanlı Devlet'inden beri, önce Osmanlı Devleti'ne daha sonra da Türkiye'ye müphem bir şekilde yaklaşmasıyla açıklar.²⁶ Ortaçağlarda ilk karşılaşmalarının ardından Avrupa'nın dinsel "ötekisi" olarak kabul edilen ve birbiriyle örtüşürülen İslam/Türk imgesi, İstanbul'un fethinden sonra "Osmanlı Türk" imgesiyle yer değiştirmekle kalmayıp, sonrasında da Avrupa'nın askeri/siyasi "ötekisi" haline gelmiştir. Osmanlı'nın Avrupalı bir güç olarak kabul edilmesi fiilen 18. yüzyılı bulsa da, bu olgunun hukuken gerçekleşmesi ancak Kırım Savaşı sonrasında toplanan 1856 Paris Konferansı'yla olmuştur.²⁷ Buna rağmen Osmanlı'nın "Avrupalılığı" kâğıt üzerinde kalmış, Osmanlı Devleti, önce Çar I. Nikola daha sonra diğer Avrupalı devletler tarafından "Avrupa'nın hasta adamı" olarak nitelendirilmiş ve kısa süre içinde İmparatorluğun toprak bütünlüğü yine Avrupalı devletler tarafından bozulmuştur.²⁸ Bilgin'e göre Avrupalıların Osmanlı Devleti'ne bu müphem (*ambivalent*) yaklaşımı Osmanlı'dan Cumhuriyete aktarılan bir güvensizlik refleksi oluşturmuş, önce Osmanlı Devleti'nin seçkinleri, daha sonra da Cumhuriyet dönemi seçkinleri, bu güvensizliği bertaraf etmek için Türkiye'nin Avrupalı yani Uluslararası Toplumun bir parçası olması gerektiğine inanarak, bu yönde bir dış politika izlemişlerdir.²⁹ Özetle Batı'ya yönelmek bir amaç değil güvenlik yaratabilmenin aracı olmuştur.

Üçüncü yaklaşıma göre Türkiye'nin dış politikadaki Batı yönelimi bu sefer ekonomik kazançları azamiye çıkarmak üzere Batıcılığın, zaman zaman Türkiye'nin konumunu işin içine katarak, araçsallaştırmasından ibaretti. Fırat'a göre Türk seçkinleri İkinci Dünya Savaşı sırasında oluşan yeni kentsoylu tabakanın ısrarıyla, ekonomik şartları düzeltmek ve kalkınmayı sağlamak amacıyla Batı'ya yönelmiştir.³⁰ Yılmaz da benzer bir tespit yapar: Türkiye'nin "jeopolitikleştirilmesi" yani Türkiye'nin coğrafyasının uluslararası sistemde güvenlik sağlayıcı olarak hem önemli olması hem de tehdit unsuru içermesi fikrinin önce Amerikalı ve daha sonra Türk seçkinleri tarafından benimsenmesinden sonra, Türkiye'nin Batı'dan "jeopolitik getirilerin" (yani yardım ve güvenliğin sağlanması) toplanması amacına yöneldiğini söyler. Mekânın güvenikleştirilmesinin yanı sıra, yine Yılmaz'a göre, Türkiye, o yıllarda, özellikle Amerikalılar için kapitalizm ve demokrasi ilişkisinin test edildiği bir nevi laboratuvar olması açısından da "mekân" olarak önemliydi.³¹

²⁵ Eylem Yılmaz ve Pınar Bilgin, "Constructing Turkey's 'Western' Identity During the Cold War - Discourses of the Intellectuals of Statecraft", *International Journal*, Cilt 61, No.1, 2005, s.39-59.

²⁶ Pınar Bilgin, "Securing Turkey Through Western-Oriented Foreign Policy", *New Perspectives on Turkey*, No.40, 2009, s.105-125. Bilgin savını ilk yaklaşımın eleştirisi üzerine kurar ve bu savı tehdit algısının maddi olmayan kökenlerine örnek olarak verir.

²⁷ Iver B. Neumann, *Uses of the Other: "The East" in European Identity Formation*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1999, s.39-51; Fikret Adanır, "Turkey's Entry into the Concert of Europe", *European Review*, Cilt 13, No.3, 2005, s.395-417.

²⁸ Adanır, "Turkey's Entry into the Concert of Europe"; Neumann, *Uses of the Other*.

²⁹ Bilgin, "Securing Turkey Through Western-Oriented Foreign Policy".

³⁰ Melek Fırat, "Relations With Greece", Baskın Oran (Der.), *Turkish Foreign Policy: 1919-2006 Facts and Analyses with Documents*, Salt Lake City, The University of Utah Press, 2010, s.347.

³¹ Hakan Yılmaz, "An American Perspective on Turkey: An Evaluation of the Declassified US Documents between 1947 and 1960", *New Perspectives on Turkey*, Sayı 25, 2001, s.77-101. Pınar Bilgin'in de altını çizdiği gibi "jeopolitik" kavramı Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında önce asker daha sonra da sivil seçkinler tarafından kullanılmaya başlanmıştır.

Batıcılık araç ya da amaç olsun, Uzgel'in de altını çizdiği gibi İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında yaşanan Batı'ya yönelim ya da Batıcılık birbirinden farklıdır. Türk dış politikasında İkinci Dünya Savaşı öncesinde bağımsız bir Batıcılık söz konusu iken, İkinci Dünya Savaşı sonrasında daha bağımlı bir Batıcılık söz konusudur. Buna ek olarak İkinci Dünya Savaşı öncesinde "Batı" denildiğinde anlaşılan İngiltere ve Fransa iken, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika'nın başat güç olmasıyla birlikte, "Batı" denildiğinde akla gelen Amerika yönelimidir.³² Daha da önemlisi Türkiye'nin Batılı kimliği İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin üye olduğu, Avrupa Konseyi, Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC) (daha sonra Avrupa Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü-OECD) ve NATO gibi çeşitli Batılı örgütlerle hem "ispatlanmış," hem perçinlenmiştir, hem de kurumsallaşmıştır. Avrupa Konseyi demokratik değerler silsilesine ait olmakla Batılılık kavramının altını çizerken, OEEC bu kavramın ekonomik sacayağını oluşturmuş, bu şemaya tarihsel olarak en son eklenen NATO ise Batılılık kavramının başta güvenlik ayağını temsil etmekle beraber ekonomik ve sosyal getirileri olan bir unsuru haline gelmiştir. Türkiye, Avrupa Konseyi'ne ve OEEC'ye bu örgütler kurulduktan hemen sonra birkaç ay içinde üye olmuş ama NATO'ya üyelik konusu biraz daha farklı gelişmiş, Türkiye'nin NATO kurulurken örgüte davet edilmemesi Türkiye'nin İkinci Dünya Savaş'ından sonra hızlı bir şekilde benimsemeye ve uluslararası toplumda da benimsetmeye çalıştığı Avrupalı/Batı sıfatının havada kalmasına sebep olmuştur. NATO'ya üyelik ancak Türkiye ile Batı'nın "Batı"nın güvenlik kaygılarının ortaklaştırılmasıyla gerçekleşmiştir. Bu güvenlik, daha doğrusu, güvensizlik ortamı paydasında ortaklaştırılması da iki şekilde yapılmıştır. Öncelikle, Sovyetler Birliği'nin 1936'da Montreux Sözleşmesi imzalanır imzalanmaz gündeme getirdiği Montreux Sözleşmesi'nde yapılmasını istediği yeni düzenlemeler ve bu düzenlemeleri yaptırabilmek için kullandığı diplomatik manevralar Türk seçkinleri tarafından "Sovyet'lerin İstekleri" ve akabinde Sovyet "tehdidi" ve "tehlikesi" olarak Türk ve dünya kamuoyuna yansıtılmıştır.³³

Bu yıllardaki siyasi ve iktisadi gelişmelere paralel olarak Türk siyasi seçkinlerinin söylemine yeni kavramlar eklenmiştir. Truman Doktrini, özellikle kalkınma ve güvenlik kavramlarının eş tutulduğu Amerikan tipi, "güvenlik olmazsa kalkınma, kalkınma olmazsa

Bkz. Pınar Bilgin, " 'Only Strong States Can Survive in Turkey's Geography': The Uses of 'Geopolitical Truths' in Turkey", *Political Geography*, Cilt 26, No.7, 2007, s.740-756.

³² İlhan Uzgel, "Türk Dış Politikasının 75 Yılı: Batılılaşma Çabasından Batı Korkusuna", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi* Cilt 22, No.213, 2000, s.40-48.

³³ Kıvanç Coş ve Pınar Bilgin, "Stalin's Demands: Constructions of the 'Soviet Other' in Turkey's Foreign Policy, 1919-1945", *Foreign Policy Analysis*, Cilt 6, No.1, 2010, s.43-60; Erel Tellal, "Relations With the USSR", Oran, *Turkish Foreign Policy*, s.298-310; Mustafa Aydın, "World War II and Turkey, 1939-1945", Oran, *Turkish Foreign Policy*, s.243-282. "Sovyet İstekleri" aslında tarihin revizyonist bir okumasından ibaret değildir. Zamanın devlet adamları ve bürokratları arasında da "Sovyet İsteklerini" tehdit olarak algılamayanlar da vardır. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Kasım 1946'da, yasama yılı açılış konuşmasında, Montreux Sözleşme'sinin "yeni şartlara uygun ve Montrö'nün açıkça söylediği usuller ve hudutlar içinde iyileştirilmesi lüzumunu takdir ediyoruz" der. Bkz. *TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim 1, Oturum 1, 1.11.1946, s.3. Aynı şekilde Nihat Erim'de anılarında Selim Sarper'i SSCB'nin Ankara Büyükelçisi ile Ankara'da yaptığı görüşmede "çok acemice" davranmakla, daha sonra da Molotov'la yaptığı görüşmede "aynı hatayı işlemekle" itham eder ve "hulasa Rusları taleplerini ortaya dökmeye teşvik etmişiz," demektedir. Bkz. Nihat Erim, *Günlükler, 1925-1979*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Cilt I, s.40.

demokrasi olmaz” anlayışının ilan edildiği bir dokümandır.³⁴ Bu yıllarda “kalkınma,” “demokrasi” ve “güvenlik” gibi kavramlar birbirinin fonksiyonu haline getirilip, iç içe geçirilmiş; İkinci Dünya Savaşı sonrasında hem eyleme hem de söyleme damgasını vuracak kavramlar haline gelmiştir.³⁵

Bu kavramsal gelişmelerin en güzel takip edilebileceği yer bu yıllardaki hükümet programlarıdır. TBMM’de okunan hükümet programlarından örnek vermek gerekirse, “demokrat” kelimesi Ağustos 1942’de ilk kez birinci Saracoğlu Hükümetinin programında dönemin devletçi iktisat politikalarını ve de tek parti yönetimini haklı kılmak için telaffuz edilmekteydi. Bunlara ek olarak demokratlık (ve dolayısıyla demokrasi) de eski bir Türk değeri olarak vurgulanmaktaydı. Zamanın Türk seçkinlerinin demokrasiden anladığı “imtiyazların ve sınıfların olmamasıydı.”

İktisadi ve siyasal sahalarda D[d]evletçilik, fertçilik ve kooperatifçiliğe bırakılan sahalarda o kadar genişler ki bunlar arasında bir menfaat çarpışması asla olmayacak ve ileride de olmaması için daima dikkatli ve hesaplı yürüyeceğiz. Bizde imtiyazlar ve sınıflar asla mevcut olmadı. Demokratik Türk tarihinin derinliklerinden yuvarlanıp gelen büyük bir hakikattir. Biz halkçı idik, halkçınız ve daima halkçı kalacağız. Tek partili bir devlet kurmuş olmamız başlıca bu büyük hakikate dayanıyor.³⁶

Mart 1943’de okunan İkinci Saracoğlu Hükümet’inin programında ise İsmet İnönü’nün devlet başkanlığının Amerika’da coşkuyla karşılandığı belirtildikten sonra, Başbakan Saracoğlu TBMM’nin adına “cumhuriyetçi ve demokrat Türkiye’nin, demokrat ve cumhuriyetçi Amerika’ya selamlarını, sevgilerini gönderir,”³⁷ denilmekteydi. Ağustos 1946’da kurulan Peker Hükümet’inin Programında ilk defa olmak üzere “güvenlik” ve “demokrasi” vurgusu vardır. Hükümet programına göre uluslararası sistemde “emniyet” tam olarak sağlanmamışken, CHP hükümeti “demokrasiyi memlekette en üstün siyasi akide olarak kökleştirme azmindedir” ve artık değişen uluslararası konjonktür nedeniyle de sol akımlar hütri kapalı bir şekilde “hürriyet” düşmanı ilan edilmiş, “bütün vatandaşların hakkı olan hürriyeti, hürriyet düşmanlarından korumak” gerektiğinin vurgusu yapılmaya başlanmıştır.³⁸ İşin ilginç “demokratlık” vurgusu 1942 ve 1943 yıllarındaki programlarda son sayfadayken, 1948 yılına kadar olan hükümet programlarında neredeyse bahsi geçen ilk konu haline gelmiştir. 1948 yılında okunan II. Saka Hükümeti’nin programındaki ilk

³⁴ Kyle T. Evered, “The Truman Doctrine in Greece and Turkey: America’s Cold War Fusion of Development and Security”, *The Arab World Geographer/Le Geographe du Monde Arabe*, Cilt 13, No.1, 2010, s.50-66.

³⁵ Türkiye’de çok partili yaşama geçişte kurulan partilerden birinin isminin Milli Kalkınma Partisi, diğerinin de Demokrat Parti olmasının, “kalkınma” ve “demokrasi”nin dönemin egemen söylemlerinden ikisi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bir tesadüf olmadığı görülecektir. “Milli güvenlik” kavramının Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı sonrasında kullanıma girip, geçirdiği evrimi görmek açısından bkz. Gencer Özcan, “Doksanlı Yıllarda Türkiye’nin Değişen Güvenlik Ortamı”, Gencer Özcan ve Şule Kut (Der.), *En Uzun On Yıl: Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, İstanbul, Buke Yayınları, 2000, s.307-349.

³⁶ “I. Saracoğlu Hükümetinin Programı”, 5.8.1942, *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 6, Cilt 27, s.21-25; Nuran Dağlı ve Belma Aktürk (Haz.), *Hükümetler ve Programları, Cilt I, 1920-1960*, TBMM Basımevi, Ankara, 1988, s.106.

³⁷ “II. Saracoğlu Hükümetinin Programı”, 15.3.1943, *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 7, Cilt 1, s.22-26, Dağlı ve Aktürk, *Hükümetler ve Programları*, s.116.

³⁸ “Peker Hükümetinin Programı”, 7.8.1946, *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 8, Cilt 1, s.27-37, *Hükümetler ve Programları*, s.118.

konu dış siyaset ve “büyük fedakârlıklarla” yapılan milli savunmadır.³⁹ Yine aynı hükümet programına “kalkınma” da girer. “Kalkınma”nın bu programda “doğrudan verimli olmayı[a]n ve geciktirilmesi mümkün olan inşa[a]ttan vazgeçilerek” sağlanması planlanırken,⁴⁰ 1949 yılında okunan Günaltay Hükümeti’nin Programında Türkiye’nin kalkınması Avrupa kalkınması içine alınıp, Amerikan yardımına bağlanır.⁴¹

Tüm bu söylemsel değişimin içerdiği kavramların eyleme dökülmesi NATO’nun 1949 yılında kurulmasıyla gerçekleşme potansiyeline sahip olur. NATO kuruluşu ve Türkiye’nin olası üyeliği, Türkiye’nin, deyim yerindeyse, bütün dertlerine (kalkınma, demokrasi, kimlik, güvenlik) deva olacak bir ilaç olarak gösterilir. Çünkü en nihayetinde Türkiye’nin NATO üyeliğine kabul edilmesi Türkiye’nin uluslararası ilişkilerde önemli bir aktör olarak dikkate alınmasının yanı sıra birkaç düzeyde bekaasını da sağlayacaktı. Öncelikle yaratılan güvensizlik ortamı bertaraf edilmese bile en azından caydırıcılık artırılacaktı, bu özellikle NATO kurulurken iktidarda olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) için öncelikli bir etmendi. Demokrat Parti (DP) ise NATO’yu savunduğu liberal ekonomik düzenin ve demokrasinin garantörü olarak görmekteydi. İkinci aşamada ise Türkiye’nin Batılı kimliğinin ve Truman Doktrini ve Marshall yardımı ile Türkiye’ye yapılmaya başlayan askeri ve ekonomik yardımın akışının daha sabit bir hale getirilmesini sağlayacaktı.⁴² Özetle, Türkiye’nin NATO üyeliği sosyal, siyasal, ekonomik ve en önemlisi askeri alanda Türkiye’nin bekası anlamına geliyordu.

Türkiye’nin bu örgüte üyeliğinin Türk seçkinleri tarafından her derde deva olarak algılanması Yılmaz ve Bilgin tarafından da tespit edilmiştir. Dış Politika Enstitüsü tarafından çıkarılan Dış Politika Dergisi’nde çıkan devlet politikalarını etkileme yetisi bulunan entelektüellerin ve akademisyenlerin NATO hakkında yazdıklarına, derginin çıkmaya başladığı 1974 yılından sonra bakan ikili, bu yazılarda NATO’nun yukarıda atfedilen vasıflarla anıldığı ve NATO ile bağdaştırılan tüm bu özelliklerin en nihayetinde, Türkiye’nin Batılı kimliğinin perçinlenmesi konusunda önemli bir rol oynadığını söylemektedir.⁴³ Benzer bir tespiti Türkiye’nin NATO’ya girişinin mimari olan Amerikan Büyükelçisi George McGhee Türkiye’nin NATO’ya girmesinin ardından 1954 yılında *Foreign Affairs* dergisinde basılan makalesinin başlığında üç kelime ile yapmıştır: “Turkey Joins the West” yani “Türkiye’nin Batı’ya Katılımı”.⁴⁴

Gerçekten de Türkiye NATO’ya üye olurken ve olmakla Batı’nın parçası haline gelmiş midir? 1946–1958 yılları arasındaki TBMM tutanaklarının okunması aslında Türk seçkinleri arasında “Batılı olma” olgusunun biraz tartışmaya açık olduğunu göstermektedir. Konum olarak çoğunlukla kendini Avrupalı ya da Batılı olarak gören Türk seçkinleri, işlevsel olarak kendilerini Avrupa’nın bir parçası olmaktan çok, onun bir uzantısı olarak görmektedirler. Yani konumsal olarak Avrupalılık/Batılılıktan söz etmek

³⁹ “II. Saka Hükümetinin Programı,” 10.6.1948, *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 8, Cilt 12, s.223–225, *Hükümetler ve Programları*, s.144.

⁴⁰ *Ibid.*, s.146.

⁴¹ “Günaltay Hükümetinin Programı,” 24.1.1949, *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 8, Cilt 15, s.162–164, *Hükümetler ve Programları*, s.151.

⁴² Faruk Sönmezoğlu, “II. Dünya Savaşı Döneminde Türkiye’nin Dış Politikası: ‘Tarafsızlıktan NATO’ya”, Faruk Sönmezoğlu (Der.), *Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul, Der Yayınları, 1994, s.79–87.

⁴³ Yılmaz ve Bilgin, “Constructing Turkey’s ‘Western’ Identity”.

⁴⁴ George McGhee, “Turkey Joins the West”, *Foreign Affairs*, Cilt 32, No.4, 1954, s.617–630.

mümkünken, Türkiye'yi işlevsel olarak Avrupa'nın ve Batı'nın Doğu'ya uzayan bir parçası olarak göstererek kimlik olarak eşiksellik önünü açmaktadırlar. Makalenin geri kalan bölümü TBMM'de konuşma ve tartışmalar mercek altına alınarak ve bunları tarihsel arka planla harmanlayarak Türk siyasetçilerin NATO'ya giriş sürecinde hem NATO'yu hem de Türkiye'yi her anlamda nasıl "konumlandıkları" incelenecektir.

Atlantik Pakti'ndan NATO'ya: TBMM Tartışmaları

NATO'nun Sınırlarını Çizmek

Makalenin girişindeki konuşmalardan anlaşılacağı üzere, Nisan 1949'da imzalanacak Antlaşma öncesinde davet bekleyen ve alamayan CHP hükümeti, Türkiye'nin davet alamama sebebini, Türkiye'nin Pakti kuran devletler tarafından önemsenmemesine ya da aslında Türkiye'yi kazanç olmaktan çok bir mesuliyet olarak görmesine bağlamaktan daha çok,⁴⁵ Paktin sadece Atlantik Okyanusuna kıyası olan devletleri içermesinden ileri geldiğini iddia etmektedir.⁴⁶ Özetle, Mart 1949, İttifak Antlaşması'nın imzalanmasına bir ay kala, zamanın CHP iktidarının vurgulamaya çalıştığı Pakt'ın herhangi bir ittifak değil, bir *Atlantik* ittifak olduğu; daha da önemlisi Paktin *Kuzey Atlantik* ittifakı olduğudur, yani bu İttifak, *Kuzey Atlantik'e* kıyası olan ülkelerin üye olarak kabul edildiği bir İttifaktır. İttifak, *Kuzey Atlantik* ittifakı olunca da, Necmettin Sadak'a göre, Türkiye'nin bu coğrafya ile bir bağ iddia etmesi neredeyse imkânsızdır. Böylelikle Türkiye'nin İttifak'a alınmamasını sebebi şu ya da bu değil, tamamen coğrafyadır. En nihayetinde, CHP iktidarının gözündeki Türkiye'nin İttifak'a alınmayışının suçlusu olarak "coğrafya" olarak ilan edilmektedir. Türkiye'nin NATO'ya girişinde "coğrafya" çok kısa bir süre suçlu kalır. NATO üyelerinin Türkiye hakkındaki görüşleri uluslararası ilişkilerdeki bazı gelişmeler sonrasında hızla değişir. Buna bir de Türk siyasetçilerinin ısrarcılığı ve dünyaya belirli bir "jeopolitik vizyonu" empoze etmeleri eklenince, Türkiye için NATO'ya giden yollar, daha küçük NATO ülkelerinin muhalefetine rağmen, açılır.

Türkiye'nin NATO'ya Girişini Sağlayan Dış Etmenler

Türkiye'nin NATO üyeliğini sağlayan dış faktörler muhtelifdir. Öncelikle, İtalya'nın da İttifak'a, (Türkiye'ye İtalya'nın alınmayacağına dair söz verilmesine rağmen hem de kurucu

⁴⁵ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", Oran, *Türk Dış Politikası*, s.548.

⁴⁶ Hatta Smith NATO kurulurken Türkiye'nin üyeliğinin hiç düşünülmediğini, bunu da NATO Antlaşmasının 5. maddesinde bulunan "tarafardan bir ya da daha fazlasının Avrupa ya da Kuzey Amerika'da bulunan topraklarına yapılacak bir silahlı saldırının hepsine yapılmış kabul edileceğini" söyleyen maddesinin, Türkiye ve Yunanistan'ın üyeliğini tanımlayan protokollerde "Avrupa, Kuzey Amerika, Fransa'nın Cezayir Bölgesi, Türkiye ve tarafların Yengeç Dönence'sinin kuzeyinde kalan Kuzey Atlantik yetki bölgesi" olarak değiştirilmesinden anlaşılacağını söyler. Türkiye, NATO'nun kurucu üyeleri tarafından Avrupalı/Batılı sayılmadığı içindir ki Türkiye'nin üye olması ile birlikte NATO 5. Madde'nin uygulama alanlarını bir protokol ile daha iyi açıklama ihtiyacı görülmüştür. Bkz. Mark Smith, *NATO Enlargement During the Cold War: Strategy and System in Western Alliance*, Londra ve New York, Palgrave MacMillan, 2000, s. 63. NATO'nun Türkiye ve Yunanistan'ın üyeliği sırasında imzalanan protokol için 22 Ekim 1951 tarihinde imzalanan *Protocol to the North Atlantic Treaty on the Accession of Greece and Turkey* http://www.nato.int/cps/en/SID-591E3955-EF0ECF09/natolive/official_texts_17245.htm linkinden ulaşılabilir (Erişim Tarihi 18 Şubat 2012).

üye olarak), kabul edilmesi, İttifak'a üyeliğın sadece ve sadece Atlantik Okyanus'una kıyısı olan ülkelere mahsus olduğu savını çürütür.⁴⁷ Athanassopoulou'nun deyimıyla 1949 yılı Türkiye için "hayal kırıklıklarının" yılı iken, 1950 "olayların" yılı haline gelir.⁴⁸ Çünkü Nisan 1950'de Amerika'nın Soğuk Savaş'taki siyasetini belirleyecek olan Milli Güvenlik Konsey'inin NSC-68 raporu hazırlanır ve Eylül 1950'de uygulanmaya başlanır.⁴⁹ Rapor bir kaç açıdan önemlidir. Öncelikle meşhur domino kuramının da kendini belli etmeye başladığı bir belgedir. Bu rapora göre Sovyet yayılmacılığına karşı Amerika için her "hür ülke"nin kaybı, daha sonraki "hür ülke" kayıplarını da tetikleyecek bir faktör olarak kabul edilmekteydi.⁵⁰ Rapor ayrıca Amerika'nın Sovyetlere karşı olan göreceli nükleer üstünlüğünü kaybettiğini belirterek bunu tekrar kazanabilmesi için SSCB'ye coğrafi olarak yakın bir yerlerde üs edinmesini tavsiye etmekteydi. Bu dolaylı olarak Türkiye'yi işaret etmekteydi.⁵¹ Ayrıca raporun 36. sayfasında Türkiye, NATO ülkeleri ve Yunanistan'la birlikte askeri yardım verilecek ülkeler arasında sayılmaktaydı. Sonuç olarak, NSC-68 Raporu Amerika'nın Türkiye bakışının değişmeye başladığına işaret eden belgelerden ilkiydi. Bu rapora ek olarak George McGhee'nin ABD'nin Ankara Büyükelçisi olarak atanması ve Türkiye'nin NATO üyeliği için diplomatik ağırlığını koyması,⁵² Türkiye'nin aleyhine gelişmiş olan dengeleri Türkiye'nin lehine değiştirecekti. Yine de, tüm bu gelişmeleri, Türk seçkinlerinin NATO'ya girebilmek için ürettikleri "jeopolitik vizyon"dan bağımsız düşünmek mümkün değildir.

Türk Siyasetçilerinin Jeopolitik Vizyonları

Türkiye NATO'ya üye almak için davet alamayınca ve Akdeniz Paktı fikri de söylentiden öteye geçemeyince, NATO üyeliği konusunda inisiyatifi ele almaya karar verir. Yanıtsız kalan Kasım 1948 başvurusundan sonra, ikinci başvuru DP'nin zaferiyle sonuçlanacak 14 Mayıs 1950 seçimlerinden üç gün önce yine CHP tarafından yapılır.⁵³ DP'nin iktidara gelişinin neredeyse hemen ardından patlak veren Kore Savaşı, Yusuf Tengirşenkin 1949

⁴⁷ Ibid., s.68.

⁴⁸ Ekavi Athanassopoulou, *Turkey-Anglo-American Security Interests, 1945-1952: The First Enlargement of NATO*, Londra ve Portland, OR, Frank Cass, 1999, s.127-186.

⁴⁹ NSC 68 Raporunun orijinaline http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/pdf/10-1.pdf linkinden ulaşılabilir (Erişim Tarihi 18 Şubat 2012).

⁵⁰ Smith, *NATO Enlargement During the Cold War*, s.70-71.

⁵¹ Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", s.548.

⁵² George C. McGhee ile sözlü tarih çalışmasının yazılı dökümüne Amerikan Başkanı Truman'ın kütüphanesinden <http://www.trumanlibrary.org/oralhist/mcgheeg.htm> adresinden ulaşılabilir (Erişim Tarihi 28 Aralık 2011). Bu yazılı dökümün 56 ile 62 arasındaki bölümünde Türk Ordusu'nun Kore'de savaşmasının ve McGhee'nin kendisinin özel çabalarının, Amerikan ordusunu Türkiye'nin NATO üyeliği için nasıl ikna ettiğini, anlatılır. McGhee'ye göre önce Amerikan siyasi, daha sonra askeri seçkinlerinin vardığı sonuç, Türkiye (ve Yunanistan) NATO'ya alınmazlarsa, Sovyet'lerle birlikte hareket edebilecekleriydi. McGhee'nin 1954'de *Foreign Affairs*'de yayınlan makalesinden başka Türkiye'nin NATO'ya girişi konusunda bir de kitabı vardır. Bkz. George C. McGhee, *The U.S.-Turkish-NATO Middle East Connection: How the Truman Doctrine and Turkey's NATO Entry Contained the Soviets*, Londra ve New York, Palgrave McMillan, 1990.

⁵³ Baskın Oran, "Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1", Oran, *Türk Dış Politikası*, s.496.

yılında TBMM'de yaptığı konuşmasında da ifade ettiği gibi “Mehmed'in bahadırılığını” gösterebilmesi için bulunmaz bir fırsat olur. 25 Haziran'da Kore'ye Birleşmiş Milletler komutasında “hür milletlerin” yanında “emperyalizmle” savaşmak üzere asker gönderen DP hükümeti, 1 Ağustos'ta Türkiye'yi NATO üyesi yapmak için tekrar başvuruda bulunur.⁵⁴ Bu noktada muhalefetteyken Fuad Köprülü aracılığıyla “ortada hiçbir pazarlık mevzuu yoktur” diyen DP, Türkiye'yi NATO üyesi yapabilmek için Türkiye'nin savaş gücünü, konumunu ve konumunun bir fonksiyonu haline getirdiği uluslararası sistemdeki “güvenlik sağlayıcı ve dağıtıcı” işlevini bir anda pazarlık konusu haline getiriverir. DP'li Sıtkı Yırcalı'nın Meclis'te Kore'ye asker göndermenin meşruiyeti tartışılırken Aralık 1950'de sarf ettiği “kim ne derse desin arkadaşlarım, şunu daima ileriye sürmek mecburiyetindeyiz ki, hakikaten Türkiye'nin Orta-Şark'ta olduğu kadar dünyada da, daima tarihte olduğu gibi aktif bir politika ile bir köşebaşı, bir dizi başı rolü oyni[a]yacak durumu mevcuttur,”⁵⁵ cümlesi değişen DP zihniyetinin en erken örneklerinden biridir. Fuad Köprülü, daha Orta Doğu vurgusu belirginleşmeden önce Nisan 1951'de TBMM'de yaptığı bir konuşmada Türkiye'nin güvenliği sağlanmadan Dünya barışının ve de güvenliğinin sağlanamayacağını söylüyordu. Köprülü'ye göre:

Bizim Atlantik Pakti'ne alınmamız için yaptığımız müracaat, yalnız kendi emniyetimizi sağlamak bakımından değil, yani kendi vaziyetinden şüphe eden, kendi kuvvetinden, kararından şüphe eden bir müracaat, bir Devletin müracaatı mahiyetinde değil; onun dışında kendi emniyetini düşünmek birinci derece vazifesi olmakla beraber Türkiye'nin emniyetinin temini, dünya sulhünün temini bakımından birinci derece bir mesele olduğunu ve Türkiye'nin bunu yapmak azminde, kararında ve kudretinde bulunduğunu göstermek için yapılmıştır.⁵⁶

Yine aynı zamanlarda DP'li Necip Bilge, Atlantik Pakti üyelerinin Türkiye'nin üyeliği konusunda kaçamak cevaplar vermesine istinaden yaptığı Meclis konuşmasında Türkiye'nin İttifak üyeliği istemesinin sebebinin “müşterek savunma cephesinin gedik, zai[yı]f taraflarını göstermek ve bunların kapatılmasına veya kuvvetlendirilmesine yarı[a] yan tedbirlerin vakit kaybetmeksizin alınmasına yardım etmek kaygusundan başka bir düşünce ile hareket etmediğimiz meydandadır,”⁵⁷ diye açıklamaktaydı.

Türkiye'nin güvenliği sağlanmadan, dünyanın güvenliği sağlanmaz denilirken, bu listeye Türkiye ile birlikte güvenliği sağlanması gereken bölge olarak, kısa zaman içinde, Orta Doğu da eklenir ve vurgusu daha sıklıkla yapılır hale gelir. Türk siyasal seçkinlerine göre dünya güvenliğinin yanı sıra Orta Doğu'nun güvenliğini de sadece Türkiye sağlayabilirdi. Deyim yerindeyse Türkiye, Türk seçkinlerinin gözünde uluslararası topluma dünya güvenliği açısından olmazsa olmazı olarak yansıtılmaktaydı. Orta Doğu, Temmuz 1951'de, Türk seçkinlerinin söylemlerindeki güvenlik denkleminde tam anlamıyla girer. Öyle ki Fuad Köprülü Atlantik İttifak'ına girdiği takdirde, Türkiye'nin Orta Doğu'daki “rol”ünden bahsetmeye başlamıştır:

⁵⁴ İbid, s.496-497.

⁵⁵ Sıtkı Yırcalı, *TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim 17, Oturum 1, 11.12.1950, s.151.

⁵⁶ Fuad Köprülü, *TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim 59, Oturum 2, 2.4.1951, s.114.

⁵⁷ Necip Bilge, *TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim 74, Oturum 1, 9.5.1951, s.153.

Şu noktaya ehemmiyetle işaret etmek isterim ki, Orta Şark müdafaasının, gerek stratejik, gerek ekonomik bakımlardan Avrupa'nın korunması için zaruri bulunduğuna kaaniz. Bu itibarla, Türkiye Atlantik Paktına iltihak edince, Orta Şarkta bize düşen rolü müessir bir surette ifa ve gerekli tedbirleri müştereken ittihaz için alakalılarla derhal müzakereye girmeye amede olacaktır.⁵⁸

Yine de konuşmasını bitirirken Orta Doğu'ya uzanan bir Türkiye'nin Avrupalı kimliğine ve Avrupalı değerlerine vurgu yapmadan da geçmez Fuad Köprülü.

Tehlikenin hür dünyanın kapısına dayandığı bir sırada bütün emelimizin taarruza karşı mukavemet cephesinin kuvvetlenmesinde mühim bir amil olacak olan emniyet davamızın bir an evvel tahakkuku ile, Batı camiasıyla[a] birlikte, bağlı bulunduğumuz ideallerin müdafaasına tam bir tesanüt içinde çalışmak olduğunu bir kere daha belirtmek isterim.⁵⁹

CHP de muhalefet olmasına rağmen esas olarak DP ile hemfikiridir. CHP'li Faik Barutçu'nun Aralık 1951'de TBMM'de yaptığı konuşmasından bir kaç alıntı zamanın Türk seçkinlerinin, iktidar ya da muhalefet olsun, Avrupa'yı, Batı'yı, NATO'yu aynı açılardan değerlendirdiğini görmek açısından ilginçtir. Barutçu bu konuşmasında şöyle der:

Atlantik Paktına alınmaklıg[m]ımız yani Birleşik Amerika dahil olarak Batı Avrupa devletleriyle birleşmek meselesi ötedenberi iltizam ettiğimiz esaslı politikadır. Bunun için Batı Avrupa Konseyine girdik ve bunun için 1947'den beri Birleşik Amerika ile yakın iş birliği halindeyiz....Bir tecavüz ve taarruza uğradığımız zaman memleketimizin coğrafi stratejik durumu bizi yalnız başımıza hususi buhranlara maruz bırakabilir... Orta Doğu'nun Atlantik sistemini tamamlamak bakımından arzettiği ehemmiyet büyüktür. Bu mıntıkanın emniyeti ile coğrafi ve stratejik vaziyetleri bakımından yakın ilgimiz ve Atlantik devletleriyle müşterek olarak birinci derecede ilgimiz tabiidir. Ancak Atlantik Paktına girmekle Orta Doğunun müdafaası ayrı ayrı meselelerdir. Türkiye Avrupa'nın sağ kanadını teşkil etmek itibarıyla diğer akid devletlerle tam bir müsavet kaidesi üzerinde siyasi ve askeri manada eşit şartlarda Atlantik Paktına y[g]irmek hakkına sahip olacak mevkidedir ve kudrettedir....Orta Doğu'da esen fırtınalı havanın yatıştırılmasına Türkiye Cumhuriyetinin en dostane ve hayırhane rol oynı[a] yacak durumu ihmal edilmemelidir.⁶⁰

1950–51 yılları arasında yapılan bu konuşmalar TBMM'de bundan sadece birkaç sene, yani 1948–49 yıllarında yapılan konuşmalarla sadece Türkiye'nin neyi nasıl müzakere edileceği değil, Türkiye'nin Orta Doğu/Yakın Doğu'ya bakışı açısından da bir tezat oluşturur. Kasım 1948'de yasama yılı açılış konuşmasında Cumhurbaşkanı İnönü “kendi imkânları dâhilinde Yakın Doğu'nun istikrarına çalışmak suretiyle dünya barışının teessüsü uğrunda tam bir gayret sarf eden Türkiye her ihtimali göz önünde tutarak toprak bütünlüğünü korumak ve milli bünyesindeki tecavüzlere karşı kuvvetli bulundurmak hususunda lazım gelen uyanıklığı göstermekte”⁶¹ olduğunu söyler. Yine 1949 yasama yılı açılışında İnönü, Türkiye'nin Avrupa Konseyi üyeliğinin “Batı Avrupa” camiasının içinde yer aldığına göstergesi olduğu söylenip, Türkiye'yi “Batı Medeniyeti ve kültür ailesi içinde her an biraz daha yükselen bir abide” olarak nitelendirilirken, Türkiye'nin “uzun

⁵⁸ Fuad Köprülü, *TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim 102, Oturum 1, 20.7.1951, s.232.

⁵⁹ *Ibid.*, s.233.

⁶⁰ Faik Ahmet Barutçu, *TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim 19, Oturum 1, 19.12.1951, s.235–236.

⁶¹ İsmet İnönü, *TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim 1, Oturum 1, 1.11.1948, s.7.

asırlar beraber yaşamaktan doğan gayet tabii ve derin yakınlık duygular[ı]iyle[a] bağlı bulunduğu[muz] Arap Devletlerinin emniyet ve selametleri Türkiye için de hayati bir meseledir... Arap Birliği devletleriyle siyasi münasebetlerimizin karşılıklı itimada ve Orta Doğu'da hayırlı iş birliğine dayanan bir hava içinde gittikçe daha daha fazla inkişafı⁶² diyebilmektedir. Yani Türkiye 1948-1949'da daha NATO kuruluş aşamasındayken kendi güvenliğini kendi başına sağlayıp Arap ülkeleriyle kendi başına ikili ilişkiler kurmayı planlarken, DP iktidarında NATO'ya girmek için bu yaklaşımlar ters yüz edilir. Türk seçkinleri, Türkiye'nin NATO üyeliğini sadece Türkiye için değil, Türkiye'nin hem Batı'ya hem de Doğu'ya faydalı olacağına öne sürer hale gelir. Buna göre; Türkiye'nin "jeopolitiği" Türkiye'yi hem önemli kılmakta, hem Türkiye'nin "çok tehlikeli bir bölgede" yer almasına yol açmakta, hem de Orta Doğu'ya Batı'nın bir parçası olarak uzanıp, Orta Doğu'nun ve Türkiye'nin ve en nihayetinde de tüm dünyanın barışını sağlayabilecek bir duruma getirmektedir. Fuad Köprülü'nün kısaca özetlediği gibi, DP hükümetinin vurgulaması gereken, "bulduğumuz coğrafi mevkiin hayati ehemmiyetini ve müşterek davaya [Türkiye'nin] hizmeti"⁶³ dir.

Türk siyasetçilerinin Orta Doğu kartını sürmeye başlaması NATO cephesinde hemen ses getirmez çünkü 1950'li yılların başına kadar Orta Doğu'nun geleceği konusunda NATO'nun ana müttefikleri yani Amerika ve İngiltere arasında bir görüş birliği yoktur. Daha doğrusu Orta Doğu, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya egemen güç olarak çıkan Amerika'nın radarına Uzak Doğu'daki komünist tehlikeye odaklanılmış olmasından dolayı henüz girmemiştir.⁶⁴ Orta Doğu esas olarak Süveyş Kanalı'ndaki çıkarları nedeniyle İngiltere için önemliydi ve dolayısıyla İngiltere Orta Doğu'nun güvenlik denklemine Türkiye'yi katmak istemektedir. Türkiye'nin ise sadece İngiltere'nin bulunduğu, Amerika'nın olmadığı bir İttifak'a katılmak ya da Amerika'nın garantisinin olmadığı bir oluşumda yer almak gibi bir niyeti yoktu. Türkiye "isteklerinin" ancak Amerika'nın yer aldığı ya da bire bir desteklediği bir ortamda karşılanabileceğine inanmaktaydı.⁶⁵

Bu arada, yukarıda da belirtildiği gibi, NSC-68 raporunun Eylül 1950'de uygulanmaya başlanması, Amerika'nın Sovyetler Birliği'ne yakın üslere ihtiyacını doğurmuştu. ABD bu nedenle, 1950 sonbaharında İngiltere'nin Mısır'ı da içine alacak şekilde tasarladığı bir ittifakın kurulması için yürütülen görüşmelere katılır. Bu görüşmeler her ne kadar neticesiz kalsa da ABD'nin gözünde Orta Doğu'nun güvenliğinin İngiltere tarafından sağlanması gerektiği düşüncesini değiştirmemiştir.⁶⁶ Bu düşüncüyü değiştirecek olan George McGhee'dir. McGhee'ye göre 1950 sonbaharında Irak ve Mısır'ın İngiltere

⁶² İsmet İnönü, *TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim 1, Oturum 1, 1.11.1949, s.7-8. Bu konuşmadaki en ilginç noktalardan biri de Türk seçkinlerinin Yakın Doğu kavramından Orta Doğu kavramına geçişidir. 1947'de Arap Devletleri Yakın Doğu olarak adlandırılırken, 1948'de Araplar Orta Doğu, İsrail'de Yakın Doğu olmuştur.

⁶³ Fuad Köprülü, *TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim 47, Oturum 1, 21.2.1951, s.359.

⁶⁴ Athanassopoulou, *Turkey-Anglo-American Security Interests*, s.149.

⁶⁵ *Ibid.*, s. 150. Türkiye'yi Orta Doğu'daki ve/veya Müslüman Devletlerinin başı olarak tahayyül eden entelektüel tasarımların yurtdışındaki kökenleri İkinci Dünya Savaşı yıllarına uzanır. H. R. Abercombie 1942 yılında yazdığı *Gelecek Dünya* başlıklı kitabında Türkiye'nin Müslüman ülkelerin başı olacağını iddia eder. Bkz. İlhan Lüttem, "Federal Bir Dünya Nizamı Tasarıları", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 3-4, 1950, s.126.

⁶⁶ *Ibid.*, s.188.

ile olan bazı anlaşmaları askıya aldıklarını ilan etmeleri, İngiltere'nin bölgede azalan nüfuz ve itibarına işaret etmekteydi. ABD özellikle bu bölgedeki petrol kaynaklarına yakın durmalı ve belli başlı unsurlarla güvenlik anlaşmaları imzalamalıydı. Türkiye bölgedeki Amerikan güvenlik taahhüdünün “yapıtaşlarından” biri olacaktı.⁶⁷ Amerikan siyasal seçkinleri, bu dönemde, Türkiye'nin tam olarak nerede konumlandırılması gerektiği konusunda hemfikir değillerdi. McGhee'ye göre Türkiye Orta Doğu'nun bir parçasıydı, ama Amiral Forrest Sherman'a göre Türkiye'nin bir kısmı Orta Doğu'da, bir kısmı da Balkanlardaydı. NATO Kuvvetlerinin başında olan Eisenhower'a göre ise Türkiye Akdeniz'in içinde düşünülmesi gerekiyordu ve Türkler Sovyet saldırısına karşı koyabilir bir halde olmasını gerektirmekteydi.⁶⁸ Kısaca 1950 yılının sonundan sonra Amerika'nın Türkiye'ye yaklaşımı hızla değişim geçirir: Türkiye tam olarak Avrupalı değildir ama yine de Amerika'nın çıkarları için yandaşlığı sağlanmalıdır. Türkiye, Amerikan'ın tutumundaki bu değişikliği bir koz olarak kullanır ve Amerika'dan bütüncül bir garanti olmadan, yani NATO üyesi olmadan, Amerika'nın bölgedeki güvenlik “yapıtaşlarından” biri olmayı reddeder. Bununla birlikte İngiltere'nin Türkiye'yi NATO'yla aynı zamanda İngiltere'nin Orta Doğu Kumandanlığı'na yerleştirme çabası sonuçsuz kalınca, Türkiye en nihayetinde Batı'nın güvenlik denkleminde girmeyi başarır.

Bu noktada altı çizilmesi gereken son konu Türkiye'nin Batı'nın bir parçası olarak, Orta Doğu'nun güvenliğine aracılık etmesi sırasında Türk seçkinlerinin en dikkat ettiği ve sık sık vurguladıkları nokta, bunun ancak uluslararası toplumun “eşit” bir üyesi olarak gerçekleşmesi gerektiği idi. Fuad Köprülü Türkiye'nin NATO'ya girişine 1 ay kala Şubat 1952'de bu “eşit” koşullarda üye olma konusunu altını tekrar çizer:

Ortadoğu tasavvuru ile Atlantik Paktında alacağımız yer, bu pakta diğer üyelerle tam manasiyle eşit haklarla malik olarak gireceğimiz cihetle, onlarınkine nispetle bir fark arzedemez. Bu itibarla bu pakta girerken bir ayağımızın paktın hudutları içinde diğerinin de Orta Doğu da olması neticesini tevellüt edecek, nevi şahsına mahsus her hangi bir tertibi kabul etmemize imkan olmadığı gibi, bize böyle mantıksız bir teklif yapılması da asla kabili tasavvur değildir. ...Bizim bu meseledeki tezimiz, birtakım hissi veya (op[p]ort[tu]onist) mülahazaların mahsulü değil, coğrafi, sevkülceysi ve siyasi, bir kelime ile tamamen mantıki icabının en tabii ve kati neticesidir.⁶⁹

Kısacası Türk seçkinleri daha NATO üyesi olmadan Türkiye'yi konum, değer ve aidiyet olarak Avrupalı/Batılı sayarken, işlevsel olarak da Avrupa'nın bir parçası olarak Orta Doğu'ya uzanmayı kendisine bir görev olarak benimsemişti. Böylelikle Türk seçkinleri, Türkiye'nin konumu üzerinden betimlenen bu “ileticilik/aktarıcılık” işlevini benimseyerek, Türkiye'nin NATO gibi aslında Türkiye'nin Batılılığının tescil eden bir toplulukta Türkiye'nin aidiyet olarak müphemliğine giden yolu hazırlamaya başlamışlardır. İşin daha da ilginç yanı bu müzakere süreci hem DP hem de CHP tarafından dış politikada “Realist” bir yaklaşım sergilenmesinin bir örneği olarak vermiş ve böylelikle “Gerçekçilik” kelimesi bu dönemde sık sık vurgulanan yeni kavramlar arasında yer almıştır.⁷⁰

⁶⁷ Ibid., s.194. Burada George McGhee'nin aslen Teksaslı ve petrol işi yapan bir aileden geldiğini unutmamak gerekiyor.

⁶⁸ Ibid., s.195.

⁶⁹ Fuad Köprülü, TBMM Tutanak Dergisi, Birleşim 23, Oturum 1, 7.1. 1952, s., 8.

⁷⁰ “Realist politika” kavramı bu dönemde sıkça tekrarlanmaya başlanır. Bu kavramını TBMM'de

Ve NATO'ya Üyelik

Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü 18 Şubat 1952'de Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuzey Atlantik Antlaşmasına katılımını öngören kanun tasarısının oylaması öncesinde TBMM'de yaptığı konuşmada, Antlaşmayı tek başına bir "askeri savunma aracı değil, çok geniş manada, maddi ve manevi yükselişi hedef tutan bir dayanışma ve iş birliği Andlaşması"⁷¹ olarak tanımlamaktaydı. Yani NATO'nun her derde deva olarak görülmesi fikrinde herhangi bir değişiklik olmamıştı. NATO ayrıca "medeniyet" ve "hür dünya" ile eşleşmeye devam etmekteydi. Rıfki Salim Burçak'ın deyişiyle Türkiye'nin "mukadderatı bugünden itibaren hür milletler topluluğunun mukadderatına artık ayrılma kabul etmez bir surette bağlanmış"⁷² olmaktadır. Bunun dışında oylama öncesi hem DP hem CHP milletvekillerinin yaptığı konuşmalar, NATO'ya giriş öncesi yerleşip inşa edilmeye başlayan Türkiye'nin konumu, uluslararası toplumdaki yeri ve fonksiyonu algılarının hem muhalefet hem de iktidar milletvekilleri arasında kemikleşmeye başladığını göstermesi açısından kayda değerdir. O gün kürsüye gelen milletvekilleri Türkiye'nin İttifak'a "eşit" olarak üye olması; bu üyeliğin fedakârlıklar neticesinde olması;⁷³ Türkiye'nin bu üyelikle uluslararası politikadaki rolünün ne kadar önemli olduğunu tüm dünyaya göstermesi noktalarını birbirleri ardına tekrarlar. Türkiye'nin konumuna ait en ilginç değerlendirmeler Cihad Baban'dan gelmiştir. Baban'a göre, Türkiye'nin NATO üyeliği Türkiye'nin hem "Avrupa manzumesi içinde değil, dünya manzumesine" katılmasına sebep olmuştur; hem de "Asyâi bir hayatın bulutlarından sıyr"mıştır; Türkiye'nin demokratik rejimi ise "Türk milletinin dünya ortasındaki mevkiini yükseltmiştir."⁷⁴ Ve tüm Avrupalılık/Batılılığın⁷⁵ rağmen Türkiye'nin İttifak'a katkısının "kendisine has meziyetleriyle hürriyetleri ve hakları koruma sahasındaki iş birliğinde de büyük faydalar sağlayaca[ktır]."⁷⁶ Yani Türkiye Avrupalıdır ve Batılıdır ama aynı zaman da kendine has özellikleriyle bir nevi onların üzerindedir. Aslında bu söylemler de bir bakıma "kendine has özellikler" in yani "kendine has" konum ve "kendine has" işlevin birbiriyle örtüşür hale getirilmesinin ilk sinyalleridir. NATO üyeliğinin hemen sonrasında Türkiye, Türk seçkinlerinin gözünde, "bir kilit noktası, dünya sulhunu ayakta tutacak manivelanın en kuvvetli mesnedidir,"⁷⁷ "dünya cephesinin ileri karakolu mevkiinde,"⁷⁸ dir. Türkiye'nin "kendine has özelliklerini" Burhanettin Onat Şubat 1954'te en iyi şöyle özetler:

---

kullanımına ait iki örnek için Fuad Köprülü, *TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim 47, Oturum 1, 21.2.1951, s. 359; Faik Ahmed Barutçu, *TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim 41, Oturum 2, 21.2.1951, s.375.

⁷¹ Fuad Köprülü, *TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim 41, Oturum 1, 18.2.1952, s.314. Aynı şeyi Ali Fuad Cebesoy'da söyler *TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim 41, Oturum 1, 18.2.1952, s.336.

⁷² Rıfki Salim Burçak, *TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim 41, Oturum 1, 18.2.1952, s.320.

⁷³ Bu oturum Kore şehitlerine iki dakika saygı duruşuyla sonlanır.

⁷⁴ Cihad Baban, *TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim 41, Oturum 1, 18.2.1952, s.331, 332, 334.

⁷⁵ Burada birkaç istisna vardır. Celal Yardımcı bu oturumda yaptığı konuşmasında Türkiye'yi "Şark milletleri" arasında bu kadar "muazzam ve cihanşümul" bir pakta davet alan ilk ülke olarak nitelendirir. *TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim 41, Oturum 1, 18.2.1952, s.330. Arif Nihat Asya'da 1954'de "yakın zamanlara kadar Orta-Şark'ta, medeniyet önderi olmakta rakipsizdik" ama şimdi rakip olarak "İsrail vardır," demektedir. *TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim 49, Oturum 1, 24.2.1954.

⁷⁶ Firuz Kesim, *TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim 41, Oturum 1, 18.2.1952, s.317.

⁷⁷ Fahri Belen, *TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim 51, Oturum 3, 23.2.1953, s.840.

⁷⁸ Burhanettin Onat, *TBMM Tutanak Dergisi*, Birleşim 100, Oturum 1, 2.7.1953, s.60.

Türkiye'nin siyasi durumu, bugün hiçbir milletin siyasi durumu ile kabili kıyas olma[da] yacak derecede ehemmiyeti[e] haizdir. Bir kere, coğrafi ve stratejik durumumuz itibarıyla Garp cephesiyle ve dünyanın Doğu cephesiyle ayrı ayrı ve başlı başına münasebetlerimiz vardır. Bunun ikisi arasında köprü vazifesini görmekteyiz. Üzerimize düşen vazife ve mesuliyet, çok büyüktür.⁷⁹

Ve aslında tüm bunlar aslında 1990'lı ve 2000'li yıllarda yaşanacak Türk "istisnacılığının" (*exceptionalism*) bir *deja-vu*'sudur. Benzer şekilde 1990'lı yıllarda Türkiye, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra ortaya çıkan Orta Asya ve Kafkasya'daki Türk Cumhuriyetlerine bir "köprü" olduğunu iddia edecek, 11 Eylül saldırılarından sonra da dini referanslarla etiketlenen "Doğu" ile "Batı" arasında bir "köprü" olduğunu söyleyecektir. 1950'li ve daha sonraki yıllardaki en önemli farklılık, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin konum olarak kendisini Batılı, işlev olarak da eşiksel şeklinde tanımlarken, 1990'lı ve 2000'li yıllarda hem konum hem de işlev olarak eşiksellik iddiasında bulunmasıdır. Kısacası ilkinde üstü kapalı bir eşiksellik söz konusu iken, sonrasında daha açık ve belirgin bir eşiksellikten söz etmek mümkündür.

Sonuç

Bu makale Türkiye'nin NATO'ya giriş sürecini eleştirel jeopolitik çerçeveden inceleyerek, dış politika söylemlerinin kimlik yapımına katkısını analiz etmiştir. Bu analiz için NATO'ya girmeden hemen önce ve hemen sonra TBMM'deki milletvekillerinin, dışişleri bakanlarının ve cumhurbaşkanlarının konuşmaları ve tartışmaları temel alınmıştır. Bu konuşmaların analizinden ortaya çıkan sonuç Türk siyasal seçkinlerinin Türkiye'yi konumsal, kültürel ve değer olarak Avrupa/Batı'nın bir parçası saymalarına rağmen Türkiye'yi işlevsel olarak Batı ile Doğu arasında, Batı'nın o andaki güvenlik anlayışının Doğu'daki dağıtıcısı ve dolayısıyla Batı güvenliğinin sağlayıcısı olarak kurgulamalarıdır. Kısaca, Türkiye konum, kültür ve değer olarak Avrupalı ve Batılıdır ama işlevsel olarak uluslararası toplumda kendisine Doğu ile Batı arasında bir rol biçtiği için, ne tam olarak Doğu'lu ne de tam olarak Batılı'dır. Türk siyasal seçkinleri, Türkiye'yi, Doğu ve Batı'nın arasında kurgulayıp bu şekilde imgeleştirdikleri için Türkiye konum, kültür ve değer olarak Avrupalı/Batılı olduğu kadar işlev açısından arabulucu/kolaylaştırıcı/vekil bir rol biçmesi nedeniyle kimlik özellikleri arasına eşikselliği de katmaktadır.

Makalenin ampirik bulguları, dış politika söylemlerinin kimlik yapımındaki etkileri kadar eşiksellik kavramının da daha detaylı ve derinlemesine incelenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Kimlik denen olgu sadece konum, kültür ya da değerlerden oluşmayıp, devletlerin kendilerine biçtikleri ulusal ve uluslararası "milli hedeflerle" de alakalıdır. Kısacası kimlik denilince akla sadece bir devletin konum, kültür ya da değerleri değil, uluslararası toplumda kendine biçtiği ya da başkalarının bu devlete biçtiği fonksiyon gelmelidir, bu fonksiyon kimliği kimlik yapan etmenlerden biridir.

Tekrar Wendt'e ve onun kimliklerle etkileşim halinde olan devletin çıkarları değerlendirmesine dönersek, Wendt devletlerin nesnel çıkarlarının dört türlü olabileceğini söylemektedir. Yani devletler uluslararası sistem içinde dört hedef benimserler: hayatta

⁷⁹ Burhanettin Onat, TBMM *Tutanak Dergisi*, Birleşim 49, Oturum 1, 24.2.1954, s.799.

kalmak, bağımsız olmak, ekonomik refahlarını ve toplu itibarlarını arttırmak.⁸⁰ Türk Dış politikasına NATO üyeliği süreci çerçevesinden bakıldığında Batı'ya yönelmenin Türkiye için hem maddi hem de manevi getirileri olmuştur. Maddi açıdan ekonomik kaynakların artırılmasına çalışılırken, manevi açıdan biraz da suni biçimde yaratılan güvensizlik ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin uluslararası sistemdeki itibarı, Batılı bir kuruma üye olması neticesinde artırılmıştır.

Bu durum Batıya yönelime rağmen Batılı bir kimlik ortaya çıkartmış mıdır? İşte bu tartışmalıdır. Türkiye'nin NATO'ya giriş sürecinde üretilen bu söylemlere bakıldığında, dış politikada Batıya yönelmenin ürettiği söylemlerin altını çizdiği eşiksel kimlikte, konum, kültür ve değer işlevle örtüşmediği için açık değil, ama tek yönlü olduğu için kapalı bir eşiksellik ve dolayısıyla müphemlik vardır. Bu Türk seçkinleri tarafından üretilmiştir. Bu yıllardaki eşiksellik 1990'lı ve 2000'li yıllarda özellikle vurgusu yapılacak köprü, kavşak, Avrasyalı gibi hem konum, hem değer ve hem de işlevi birleştiren açık eşiksel kimliğin öncülü olarak Türk siyasal tarihine geçecektir. Dolayısıyla Türkiye'nin Batılı kimliği daha da sorgulanır hale gelecektir. Elbette bu sorgulanmanın sebeplerine bakarken uluslararası sistemde yaşanan değişimler, Türkiye dışındaki seçkinlerin ürettiği Türkiye'nin Batılılığı konusunda soru işareti uyandıran söylemlerin yanı sıra Türk seçkinlerinin İkinci Dünya Savaşı yıllarından sonra gittikçe artan bir dozda Türkiye'nin müphemliğini bir Türk istisnacılığı haline getirme hallerinin de mercek altına alınması gerekmektedir. Geriye dönüp bakıldığında, belki de en nihayetinde, "Batı" hep çok da yakın olmayan bir hedeftir.

---

⁸⁰ Wendt, *Social Theory of International Politics*, s.197.

Kaynakça

- Adanır, Fikret. "Turkey's Entry into the Concert of Europe", *European Review*, Cilt 13, No.3, 2005), s.395-417.
- Athanassopoulou, Ekavi. *Turkey-Anglo-American Security Interests, 1945-1952: The First Enlargement of Nato*, Londra ve Portland, OR, Frank Cass, 1999.
- Aydın, Mustafa. "World War II and Turkey, 1939-1945", Baskın Oran (Der.), *Turkish Foreign Policy, 1919-2006: Facts and Analyses with Documents*, Salt Lake City, UT, The University of Utah Press, 2010, s.243-282.
- Barlas, Dilek ve Serhat Güvenç. "Turkey and the Idea of a European Union During the Inter-War Years, 1923-1939", *Middle Eastern Studies*, Cilt 45, No. 3, 2009, s.425-46.
- Bilgin, Pınar. "'Only Strong States Can Survive in Turkey's Geography': The Uses of 'Geopolitical Truths' in Turkey", *Political Geography*, Cilt 26, No.7, 2007, s.740-56.
- Bilgin, Pınar. "Securing Turkey through Western-Oriented Foreign Policy", *New Perspectives on Turkey* Sayı 40, 2009, s.105-25.
- Campbell, David. *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Minneapolis, University of Minnesota Press, 1998.
- Coş, Kıvanç ve Pınar Bilgin. "Stalin's Demands: Constructions of the 'Soviet Other' in Turkey's Foreign Policy, 1919-1945", *Foreign Policy Analysis*, Cilt 6, No.1, 2010, s.43-60.
- Dağlı, Nuran ve Belma Aktürk (Haz.). *Hükümetler ve Programları, Cilt I, 1920-1960*, TBMM Basımevi, Ankara, 1988.
- Dijkink, Gertjan. *National Identity and Geopolitical Visions: Maps of Pride and Pain*. Londra ve New York, Routledge, 1996.
- Erhan, Çağrı. "ABD Ve NATO'yla İlişkiler", Baskın Oran (Der.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İstanbul, İletişim, 2005, s.522-575.
- Erim, Nihat. *Günlükler, 1925-1979*, Cilt I, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları .
- Evered, Kyle T. "The Truman Doctrine in Greece and Turkey: America's Cold War Fusion of Development and Security", *The Arab World Geographer/Le Geographe du Monde Arabe* Cilt 13, No.1, 2010, s.50-66.
- Fırat, Melek. "Relations with Greece", Baskın Oran (Der.), *Turkish Foreign Policy, 1919-2006: Facts and Analyses with Documents*, Salt Lake City, UT, The University of Utah Press, 2010, s.344-367.
- Hanioglu, Şükrü. "Dış Siyasette Yeni Osmanlılık Mı?" *Sabah*, 11 Eylül 2011.
- Higgot, Richard ve Kim Nossal. "The International Politics of Liminality: Relocating Australia in the Asia Pacific", *Australian Journal of Political Science*, Cilt 32, No.2, 1997, s.169-85.
- Lütem, İlhan. "Federal Bir Dünya Nizamı Tasarıları", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* Cilt 3-4, 1950, s.126.
- Malksoo, Maria. "Liminality and Contested Europeanness: Conflicting Memory Politics and the Baltic Space", Eiki Berg ve P. Ehin (Der.), *Identity and Foreign Policy: Baltic-Russian Relations and European Integration*, Farnham, Ashgate, 2009, s.65-83.
- McGhee, George. "Turkey Joins the West", *Foreign Affairs* Cilt 32, No.4, 1954, s.617-30.
- McGhee, George C. *The U.S.-Turkish-Nato Middle East Connection: How the Truman Doctrine and Turkey's Nato Entry Contained the Soviets*, Londra ve New York: Palgrave MacMillan, 1990.
- Neumann, Iver B. *Uses of the Other: "The East" in European Identity Formation*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1999.
- NSC 68, http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/pdf/10-1.pdf (Erişim Tarihi 18 Şubat 2012).

- O'Tuathail, Gearoid. *Critical Geopolitics*, Londra, Routledge, 1996.
- O'Tuathail, Gearoid ve Simon Dalby. "Introduction: Rethinking Geopolitics", Gearoid O'Tuathail ve Simon Dalby (Der.), *Rethinking Geopolitics*, Londra, Routledge, 1998, ss. 1-8.
- Oran, Baskın. "Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1", Baskın Oran (Der.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İstanbul, İletişim, 2005, s.479-498.
- Oran, Baskın. "TDP'nin Kuramsal Çerçevesi", Baskın Oran (Der.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İstanbul, İletişim, 2005, s.20-53.
- Özcan, Gencer. "Türkiye'de Milli Güvenlik Kavramının Gelişimi", Evren Balta Paker ve İsmet Akça (Der.), *Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s.307-349.
- Protocol to the North Atlantic Treaty on the Accession of Greece and Turkey* http://www.nato.int/cps/en/SID-591E3955-EF0ECF09/natolive/official_texts_17245.htm (Erişim Tarihi 18 Şubat 2012).
- Rumelili, Bahar. "Constructing Identity and Relating to Difference: Understanding the Eu's Mode of Differentiation", *Review of International Studies*, Cilt 30, No.1, 2004, s.27-47.
- Rumelili, Bahar. "Liminality and Perpetuation of Conflicts: Turkish-Greek Relations in the Context of Community-Building by the EU", *European Journal of International Relations*, Cilt 9, No.2, 2003, s.213-48.
- Rumelili, Bahar. *Constructing Regional Community and Order in Europe and Southeast Asia*. New York, Palgrave MacMillan, 2007.
- Rumelili, Bahar. "Negotiating Europe: Eu-Turkey Relations from an Identity Perspective", *Insight Turkey* Cilt 10, No.1, 2008, s.97-110.
- Smith, Mark. *NATO Enlargement During the Cold War: Strategy and System in Western Alliance*. Londra ve New York, Palgrave MacMillan, 2000.
- Sönmezoğlu, Faruk. "II. Dünya Savaşı Döneminde Türkiye'nin Dış Politikası: 'Tarafsızlıktan NATO'ya", Faruk Sönmezoğlu (Der.), *Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul, Der Yayınları, 1994, s.79-87.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Çeşitli Sayılar.
- Tellal, Erel. "Relations with the USSR", Baskın Oran (Der.), *Turkish Foreign Policy, 1919-2006: Facts and Analyses with Documents*, Salt Lake City, UT, The University of Utah Press, 2010, s.298-310.
- Turner, Victor W. *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Londra, Routledge ve Kegan Paul, 1969.
- Uzgel, İlhan. "Türk Dış Politikasının 75 Yılı: Batılılaşma Çabasından Batı Korkusuna", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi* Cilt 22, No.213, 2000, s.40-48.
- Van Gennep, Arnold. *The Rites of Passage*. Chicago ve Londra, The University of Chicago Press, Routledge ve Kegan Paul, 1908 [1968].
- Wendt, Alexander. *Social Theory of International Politics*, Cambridge, New York, Melbourne, Cambridge University Press 1999 [2003].
- Yanık, Lerna K. "Constructing Turkish 'Exceptionalism': Discourses of Liminality and Hybridity in Post-Cold War Turkish Foreign Policy", *Political Geography*, Cilt 30, No.2, 2011, s.80-89.
- Yanık, Lerna K. "The Metamorphosis of 'Metaphors of Vision': Bridging Turkey's Location, Role and Identity after the End of the Cold War", *Geopolitics* Cilt 14, No.3, 2009, s.531-49.
- Yılmaz, Eylem ve Pınar Bilgin. "Constructing Turkey's 'Western' Identity During the Cold War-Discourses of the Intellectuals of Statecraft", *International Journal* Cilt 61, No.1, 2005, s.39-59.
- Yılmaz, Hakan. "An American Perspective on Turkey: An Evaluation of the Declassified US Documents between 1947 and 1960", *New Perspectives on Turkey*, Sayı 25, 2001, s.77-101.

Summary

This article is an analysis of statements produced by the Turkish political elite in the Turkish Grand National Assembly immediately before and after Turkey's NATO accession. Combining critical foreign policy analysis with critical geopolitics, the goal has been to analyze and understand how Turkish elites perceived NATO and also Turkey during the accession process, between the years of 1946 and 1954.

There has almost been a consensus on the fact that Turkey's NATO accession has provided Turkey not only security and economic benefits, but also with the sense of a Western identity, because Turkey had joined a "Western institution," established by "Western" countries, defending ostensibly "Western culture and values." This article is based on the statements of the Turkish elites, however, argues that this is not the full picture. While during those years in terms of location, values and culture Turkish elites saw themselves as part of the West, this was not the case in terms of Turkey's role in international system. In order to highlight Turkey's importance and make the case for Turkey's NATO accession, Turkish statesmen argued that without Turkey, the Middle East security would not be provided and when Middle East security is not provided, Western security will be in danger. Turkish elites in order to make their case for Turkey's NATO membership portrayed Turkey as security provider extending Western interests into the Middle East. Thus while during these years Turkish elites perceived and portrayed Turkey in terms of location, values and culture as part of the West, Turkey portrayed its function in the international system as an in-between between East and West, not fully belonging one or the other. In other words, Turkish elites negotiated their international role which was a function of its location and this has profoundly shaped Turkish identity via its foreign policy dealings. The construction of this kind of liminality, this article argues, was a consequence of Turkish actions and has hindered Turkey from being fully considered Western.

This liminality, however, is different from other forms of liminality that Turkey would construct in the 1990s and 2000s. During the NATO accession years the liminality or the inbetweenness was only in terms of function. In the 1990s, after the break up of the Soviet Union, one more time Turkey would extend its services to connect East and West, this time East being the newly independent Turkic republics. After 9/11 attacks Turkey this time would step forward to become a 'bridge' between East and West, West now being defined as Christianity and East as Islam. The covert liminality during the accession years to NATO in a sense would set the basis for more overt liminality in the future years, where not only Turkey's international function, but also its location and values and its culture is more and more is defined as an in between.